

הגאון הגדול רבי יעקב ישראל פוזן שליט"א

רב ואב"ד הקהילה החרדית - זכרון יעקב

בענין הלכות שביעית בגדולי בית

והנה הפאה"ש כתב דכיון דשמיטה בזה"ז דרבנן, האבעיא לקולא, ומכח הפסק הזה התחכמו כמה חקלאים בדור הקודם לזרוע בשביעית ע"י זה שפרסו חופה על מכונת הזריעה, שבכל מקום שזורעים תמיד החופה מעליו, ודימו אותה לבית. והדברים בטלים, ואפי' בשבת בכה"ג דאמרין דרה"ר מקורה אינה רה"ר דאינה דומה לדגלי מדבר פשוט הוא דחופה בכה"ג לא יפטור, וכל שכן שאינו בית ואין כאן היתר כלל. והחזו"א הסתפק מה גדר בית לגבי זה וכתב דמסתברא דעיקר תלוי בגג, ושמא צריך גם מחיצה גבוהה ולא קבע הדברים. וזה כמה שנים שהתחילו לבנות חממות שיש להם גג ומחיצות גמורות עם דלתות וחשבו להקל ע"פ פסק פה"ש (בצירוף היתר נוסף שאכ"מ להאריך, כי אינו לענינו). ורבים נקטו דטעם ההיתר של בית הוא דהבית מגרע גרע ליבול הארץ, ודנו בכמה אחוז צריך לגרוע כדי להתיר, ודנו לאסור חממות מטעם זה שאינו לרועץ ליבול אלא אדרבא, כידוע גדולי חממה מרובים ומשובחים מגדולי שדה, ולענ"ד יש ללמוד באופן אחר בכל זה.

כי הנה הרמב"ם בהל' מעשר כתב דנ"ל דמה שגדל בבית חייב במעשרות מדרבנן, ומייתי ראיה מחצר, דמבואר בכמה משניות דמה שגדל בחצר חייב במעשר.

ירושלמי ערלה פ"א אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות דכתיב היוצא השדה ובשביעית צריכה דכתיב ושבתה הארץ וכתיב שוך לא תזרע, עיי"ש. ופסק הרמב"ם שתי ההלכות הראשונות והשמיט האביעיא של שביעית, והפני משה כתב לפרש ההשמטה ע"י שהוציא הגמ' מפשטי' שאינו אלא לאיסור ספיחין ולא לגבי זריעה וקדושת שביעית, ואתי אליבא דמ"ד דבד' שדות יש בהם איסור ספיחין, ולדידן דקיי"ל דאין בד' שדות איסור ספיחין כל שכן בבית, ממילא אינו אליבא דהילכתא. ולכ' הדברים מתמיהים, דהא קרא דאמר שוך לא תזרע, משמע להדיא דמדובר אף על זריעה, ולא עלתה ארוכה לקושיא אמאי השמיטה הרמב"ם. עוד שמעתי לתרץ דהרי לגבי מעשר כתב הרמב"ם דחייב מדרבנן, ואם נימא דגם לגבי שביעית חייבים גדולי בית מדרבנן (והחזו"א מסתפק בדבר, ומחלק בין מעשר לשביעית עיי"ש) מאחר שבלא"ה שביעית בזה"ז דרבנן לא נפיק לן כלום מהאביעיא. ואף זה אינו מספיק, דכמו שבמעשר כתב דפטור אע"פ שבלא"ה מעשר בזה"ז דרבנן היה צריך לכתוב כן אף בשביעית, אף שבלא"ה חיובו מדרבנן, ועדיין צריך עיון.

והראב"ד חולק וכתב דמחצר אין ראייה, עיי"ש טענותיו. וכבר הליץ הכ"מ בעד הרמב"ם שקושיות הראב"ד אינם קשים, אלא שעל עיקר הדבר דפתח בבית וסיים בחצר לא כתב כלום, וע"כ אינו אותו הדבר ממש, דא"כ מאי נ"ל דקאמר היא דחצר חייבת מתניתין היא, אלא על כרחך יש לחלק ביניהן, ואם כן צ"ב מה הראייה מחצר לבית.

והנראה בזה הוא שהדין שמה שגדל בבית פטור אינו בגלל שגדל בבית אלא בגלל שגדל לא בשדה, דהרי לא בית ולא חצר כתוב בתורה אלא שהילפותא הוא משום דכתיב היוצא השדה, ובית אינו שדה. וסבת הדבר הוא שחז"ל הבינו משמוש התיבה שדה דווקא דהתורה חייבה במעשר רק זריעה וקצירה רגילה כדרך האדם בשדה, אבל גדולים מקריים בבית דירתו של אדם אינם חייבים. ובערלה אינו כן, דכל עץ מאכל עץ מאכל הוא, אפי' אם גדל בבית ולכן לא כתב שדה בערלה. ולגבי שביעית יש להסתפק בדבר מחמת כפילות הלשון, אם התורה הקפידה גם על גדולים מקריים, כי סוף סוף גם הבית קודש בקדושת א"י, או דלמא דאף לגבי שביעית הדין כמו במעשר. ולפי הצד הזה שאינו אסור, ייתכן שאף קל ממעשר, דבמעשר הענין הרצוי הוא ליתן לכהן וללוי חלקים, והרחיבו חכמים את הענין הזה לחייב אף שגדל בבית, אבל בשביעית ענין הרצוי הוא שבשביעית אין חקלאות, וזה אינו שייך כלל בבית, והוא חלוק אחר מחלוק של החזו"א. וס"ל להרמב"ם דאף חצר אינו שדה, וטעמא הוא שהוא עומד לשמוש אחר, דהיינו שמוש דירת אדם כמו בית. ובהא יש לעיין. כי

סתם חצר אינה מקורה (כמ"ש הרא"ש בהל' מזוזה) ובמקצת דומה לשדה, וזה מה דס"ל להראב"ד דחצר לא יצא מכלל שדה כמו שבית יצא ולא שחולק על היסוד, אלא דס"ל דחצר עדיין נחשב שדה והרמב"ם ס"ל דאע"פ שאינו מקורה מאחר וחצר תשמישי דירה הוא אינו שדה, והוא דבר של שקול הדעת. ובאמת בחצר, אם זרע רובה בוודאי יצא מדין חצר כמ"ש הראב"ד, כי באופן זה דומה לשדה ולא יצא מכלל שדה, ופליגי אי חצר העומד לשימוש דירה, שאינה זרועה רובה, דומה לשדה או יצא מכלל שדה והרמב"ם ס"ל דאינו שדה, ומאותו סיבה שבית פטור צריך לפטור גם חצר, והיינו דקאמר נ"ל, ר"ל דכמו שחצר דפטור מדאורייתא וחייבה מדרבנן אף בית כן, דאע"פ שאינו שדה וגדולי פטורים מדאורייתא, חייבו רבנן.

יוצא מזה דלא מקורה בעינן ולא לרועץ ליבול בעינן, אלא שעל כל מקום צריכים לדון אם יצא מכלל שדה או לא. ולפי"ז בפשיטות מקום שעומד עיקרו לגדול זרעים כמו שדה שבנה עליו חממה, בין אם עשה כן להגדיל את היבול בין אם עשה כן להציל מן היתושים והזבובים בין אם עשה כן כי חשב דבכה"ג יפטרו הירושלמי ממעשרות לא הועיל כלום, כי הוא שדה לכל דינו ודבריו וחייב במעשרות מן התורה. וכן בשביעית, ואף איסור ספיחין יהיה על מה שגדל שם, כי אין מקום להתיר מחמת ד' שדות, כי הרי הוא מקום זריעה רגיל. [ואף לגבי מכירה והשכרה לזו שיש הבדל בין בית לשדה דינו כשדה ולא כבית]. וכביש או מסילת ברזל וכד', אפי' קבוע, הדעת נותנת שלא יצא מכלל שדה, כי הוא

כמו צדי השדה שאין כ"כ דרך לזרוע שם, ואעפ"כ לא נימא דיצא מכלל שדה, וה"ה בכביש וכד'. אלא שבהם אין איסור ספיחין, כי לא זרע מד' שדות.

אמנם מאחר שאמרנו שהדבר תלוי בשקול הדעת אם דומה לשדה או לא, יש לאמר שמי שיש לו צריף או מחסן וכד', שיכול להשתמש בו לרפת בקר או למוסך או לבי"ח קטן וכדו', ומכניס לשק מעמידים ועל המעמידים קופות מלאות עפר ומגדל בהם ירקות, שהוא בית ולא שדה, ולפי קולת הפאה"ש מותר לזרוע ואין ק"ש על הצמחים. ולא משום עציץ, אלו משום שהוא בית, ואפי' בנקוב כן הוא. אבל אם זרוע את קרקעית הצריף, הדעת נותנת שאם זרע חלק גדול מהצריף, זה גופא הופכו למקום זריעה וחייב במעשרות ובשביעית מדאורייתא, והדבר תלוי בשקול הדעת.

ולפמ"ש, אדם הזורע בבית באופן המותר, אפי' אם דעתו להרוס את הבית לא עבר, כי לא זה התורה אסרה, כי כעת צורתו בית. והנה החזו"א כתב שתי סברות לאסור לפרוע את המעזיבה (וע"פ מה שכתבתי צ"ל הלשון להרוס את הבית, כי אין צורך במעזיבה) הא' משום שבשעת פריעת המעזיבה זורע הוא, ואפי' אם זרע בבית בששית אסור לפרוע הגג בשביעית, באופן שרבים שאלו אודות אדם שבנה סוכתו על דשא או שאר צמחים ואפי' צמחי בר איך מותר להתיר סוכתו אחר החג, הרי כעת הוא זורע את הדשא, סברא שנייה שכשיפרע המעזיבה הרי הוא עובר זריעה למפרע, ולפי סברה זו אסור אפילו בשמינית. ולפמ"ש, לסברא השנייה אין מקום כלל, כמבואר. ולגבי השאלה איך

מותר לסתור סוכה, מלבד מה שיש לתמוה על עיקר הסברא הראשונה דהא אינו זורע דהא זרוע ועומד הוא אלא דבכה"ג לא אסרה התורה, וכי אסור לקדש בקדושת א"י שדה זרועה בשביעית, עוד יש לאמר דמאחר דהסוכה עראית היא וכשבנה אותה דעתו לסותרה, אינו יוצא מכלל מקום זריעה מחמת הסוכה העראית. ולהוציא עציץ מבית לשדה תלוי במה שכתבתי לתמוה על הסברה הראשונה של החזו"א, וצ"ע. אבל להוציאו למרפסת, נ"פ דאף לדעת הראב"ד מרפסת אפי' אינה מקורה דינה כבית לגבי זה.

ולענין עיקר הדבר האם לפסוק כהפאה"ש כתב החזו"א דאינו מוכרע דהואיל ועיקר השאלה בדאורייתא מאן יימר דמקילין בשביעית בזה"ז, והדברים לכ' צריכים ביאור, דבכמה וכמה מקומות אמרין כן, בטבלא שאין לה לזבל לגבי חלה בזה"ז ובשבת ס"ה מהו שתפרוץ שכתבו הרי"ף והרא"ש דבדאורייתא לחומרא ובדרכנן לקולא וכן נפסק בשו"ע סי' ש"ז דלכרמלית מותר ולרה"ד אסור [אלא דבענין זה יש מקו' עיון, ואכמ"ל בזה] או בשביעית גופא בריש מכות בקבע ז"פ לאחר ר"ה של שמינית דפסק הרא"ש דבשביעית בזה"ז אינו משמטי וכן הרבה, וצ"ע דבריו ז"ל. ומה שכתב להסתפק דאף הרמב"ם מודה דמדרכנן אסור צל"ע מנא לן הא, דהא שפיר יש לחלק ומה"ת להמציא איסורים, ולגבי מה שהרמב"ם השמיט את ההלכה י"ל כמ"ש הב"י בסי' ש"ז, דאף שם סתם הרמב"ם לחומרא נגד הכלל שכתבו הרי"ף והרא"ש, דלא מיירי אלא בדאורייתא, וטעמו מסתמא דסמך על הכלל שכתבו במקו' אחר,

וכן יש לאמר כאן. אלא מאחר שרבינו ז"ל כתב לא לסמוך על התירו של הפאה"ש אין לנו להקל נגד דבריו. מ"מ ע"פ מ"ש אינו חומרא יתירה, כי קשה למצוא הת' שיהיה חומרא גדולה ויהיה מותר לדעת הפאה"ש (חוץ מהצריך שכתבתי למעלה, ששמעתי שיש שמגדלים מלפפונים בצורה זו). ומטעם זה גופא כתבתי חלוק אחר ממש"כ החזו"א בין מעשר דחייב מדרבנן לדעת הרמב"ם לבין שביעית, כי לפי מ"ש אין מקום לחלוק של החזו"א, כי אין כאן דוחק.

והנה לפני כמה שביעיות רבו אשר גדלו בחממות והרבה רבני הזמן סמכו ידיהם על הדבר (נגד הכרעת החזו"א) וקמה מהומה בצבור שרבים טענו שהוא עקירת השביעית והריסת הדת וכו' (ולגבי עיקר הדבר אם מותר או אסור כמעט שלא דנו כי אם אודות כמה אחוז צריך להיות לרועץ כנ"ל). ולפמ"ש לא הועילו כלום, אבל אם היה מועיל יש לאמר דאין כאן חשש. דהנה מצאנו סתירה בדברים, בריש בכורות רב מרי בר רחל וכו' וכלאו חיותא דרב מרי בר רחל משום דמפקע לה מקדושתיהו עיי"ש שמ' שאין לעשות תחבולות לעקוף את מצוות התורה. ובהלכות פסח סי' תמ"ח סעי' ד' שרי לי' וכו' והלשון משמע דשרי לכתחילה וכן נהגו כל כלל ישראל למכור חמץ לגוי אפי' ע"ד לקנותו אחת"פ, ואף שב"ש ס"ל דאדם מצווה על שביתת כליו מותר להפקירם כדי שיעבדו בשבת ואין בזה לא משום עקירת שבת ולא משום הריסת הדת, והחלוק פשוט, שכשאנו יודעים את תכלית המצוה ועושים תחבולות לעבור על התכלית אע"פ שההלכה מתקיימת יש כאן עולה, והוא מעשה של ר' מרי בר רחל אבל

כשעושה תחבולות ואנו עובר על התכלית המבוקשת אינו עולה ושרי לכתחילה, והיינו הא דחמץ, דאין ענין שישאל ישרוף חמץ או יפסיד ממון אלא שלא יהיה לו חמץ, והרי אין לו. משא"כ בקדושת בכורה, שהרי רצון המצווה הוא ליתן הראשית לד' כקרבן, ואם א"א, לכהן, שהוא תחתיו לענין זה, ומפקיע התכלית, וכן לכלים לבית שמאי בשבת אינו עובר התכלית, אבל לבטל מצוות יבמין עולה יש בו, וכן הוא בגמרא. ומה שהתירו לגרש כדי להציל מיבם קטן י"ל דהוא משום עיגונא דוחה העולה הזאת שבדר"כ איננה איסור הלכתי.

והא דמערס אדם על תבואתו ומכניסו במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר, ששמע שמותר לכתחילה ואין כאן שום עולה, ולפי הכלל הנז' צ"ל דאסור עכ"פ לכתחילה, הדבר מבואר ע"פ היסוד שבעצם מאכל בהמה אינה חייבת במעשר כ"א אוכל אדם, אלא שאוכל אדם אסור להאכיל לבהמה בלי מעשר, דהיינו שהענין של התורה הוא שכל מה שאתה אוכל אתה תתן ממנו מעשרות לכהן וללוי, ממילא כשמאכיל לבהמה עובר הדין אבל לא את הענין, אבל לאכילת אדם אפי' אם היה מועיל (עיי"ש בתוס') היה בזה עולה כי מפקיע את הענין של התורה, ואל היו אומרים הלשון לכתחילה. נמצא שלגבי אכילת בהמה כשמכניסו במוץ אינו עובר לא הדין ולא הענין ומותר לכתחילה.

ואה"נ, אדם העובר ממוקף לפרוז כדי להיפטר ממצות פורים (אם מועיל) בעל עולה הוא, והוא פשוט. ובמה שהעולם נוהג לעגל כנף אחד בבגד השסוע מאחוריו כדי לפוטרו מציצית צ"ע לפי הכלל הזה.

דהרי מכוון להדיא ^{אוצר החכמה} לפוטרו מציצית, וגרע מרב קטינא דאינו מכוון לפטור עצמו אלא שאין לו בגד לחייבו, ושמא מקילין בזה דהא אנן נהיגין בש"ק כשר דחייב בציצית ומקיימים מצוות ציצית ולא מפקינן נפשן ממצוות ציצית ע"י העיגול הנ"ל, ואכתי צע"ק, דלכ' אינו מספיק.

וְלִגְבִּי לקחת תרופות לפני יום כפור להקל על קושי הצום שמעתי טוענים שעוברים על כוונת התורה אע"פ שההלכה מתקיימת, ולדעתי אינו נכון כלל, כי אין כוונת התורה ^{אוצר החכמה} שנרגיש רעבון ותוצאותיו אלא שלא נהיה עסוקים ביום הזה בהנאת גופינו, והענוי החמישי יוכיח על כך, ואכמ"ל בזה, נמצא שאינו עובר לא ההלכה ולא הכוונה, אלא מונע תוצאות משניות ומקריות, והרי זה כמו להביא ירקות מחו"ל בשביעית כדי שיהיה ירקות בשביעית.

וְלִגְבִּי שביעית נחזי אנן. הנה לדעתי נכון הדבר שכוונת התורה במצוות שביעית הוא להמחיש לנו כי גרים ותושבים

אנו עמו ב"ה וכי לו הארץ, מ"מ אם נכון הדבר שבבית אינו אסור, לא היינו יכולים לאמר שאם זרע בבית עקר הכוונה, כי הכוונה אינה אלא בשדה אבל לא זריעה מקרית, וכנ"ל. והאיסור ההלכתי והתכלית המבוקשת תלויים זב"ז. וכל שכן עציץ שאינו נקוב (מדאורייתא) שאינו בכלל עולה, והוא ממש כמו אדם הזורע בחו"ל כדי שלא יצטרך לסבול הדוחק של שביעית, שלא זה הוא כוונת התורה שלא יהיה מה לאכול אלא שלא נעבוד את הארץ, והרי אינו עובד.

אֲבָל למכור קרקעו לגוי, (לבד מהאיסור של לא תחנם, כגון בעציץ נקוב, שלכ' אין בו משום לא תחנם), לכ' ייכנס לכלל הזה של עולה, אבל לא על זה היתה הצעקה.

וְכֵן זה, כמובן, באופן שאינו עובר ההלכה, אבל ע"פ מ"ש למעלה בחממות אינו כן, ואסור על פי הדין והנדון של עולה אינה אלא כשמותר על פי דין.

